

MUSIQIY TAFAKKUR TUSHUNCHASI VA UNING TAKOMIL BOSQICHLARI

*Fargʻona davlat universiteti 1-kurs magistranti
Tursunxoʻjaeva Moxinposhsha Nodirxoʻja qizi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada musiqiy fikrlashning samarali, ijodiy, ijrochi va tinglovchining umumiy fikr obyekti birlamchi boʻlishini koʻrsatib berishda musiqiy tafakkurning muhim omilligi bayon etilgan. Musiqiy tafakkurni rivojlantirishda musiqiy ohang va uni amaliyotda qoʻllash darajalari shaxs kamolatida muhim ahamiyat kasb etishi koʻrsatib oʻtilgan. Musiqiy til inson bilan muloqotni soʻzsiz bajara olishini koʻrsatib oʻtishga bir qancha misollar va olimlar fikrlaridan izohlar keltirilgan.

Kalit soʻz: kompozitsion fikrlash, bastakor tafakkuri, ijrochi tafakkuri, tinglovchining tafakkuri musiqiy fikrlash, ijodkorlik tushunchasi.

ПОНЯТИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ И ЭТАПЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

*Турсунходжаева Мохинпошша Нодирходжа кызы, студентка
1 курса магистратуры Ферганского государственного университета*

Аннотация: В статье описывается важная роль музыкального мышления, демонстрирующая, что музыкальное мышление является эффективным, творческим и основным объектом совместного мышления исполнителя и слушателя. Показано, что музыкальная мелодия и степень ее практического применения играют важную роль в развитии музыкального мышления. Приводится несколько примеров и объяснений ученых, демонстрирующих, что музыкальный язык может общаться с людьми без слов.

Ключевые слова: композиционное мышление, мышление композитора, мышление исполнителя, мышление слушателя, музыкальное мышление, концепция творчества.

PONYATIE MUZYKALNOGO MISHLENIYA I ETAPY EGO RAZVITIYA

*Tursunkhojaeva, daughter of Mohinposhsha Nodirkhoja,
1st-year graduate student of Fergana State University*

Abstract: The article describes the important role of musical thinking, demonstrating that musical thinking is effective, creative and the main object of joint thinking of the performer and the listener. It is shown that musical melody and the degree of its practical application play an important role in the development of musical

thinking. Several examples and explanations of scientists are given, demonstrating that musical language can communicate with people without words.

Keywords: compositional thinking, composer's thinking, performer's thinking, listener's thinking, musical thinking, concept of creativity.

Kirish

Bugungi kunda navqiron avlodning ijodiy salohiyatini, badiiy didi va xohish-istagini tarbiyalash muammosi dolzarbdir. Ta'limning maqsad va vazifalari orasida badiiy tafakkurni shakllantirish (va xilma-xillik sifatida - musiqiy tafakkur) juda dolzarbdir. Shuning uchun magistrlik mavzuimizda empirik material sifatida ijodiy faoliyatni rivojlantirishning individual muammolari badiiy va musiqiy tafakkurning asosi sifatida qaraladi.

Musiqiy fikrlash kabi badiiy fikrlash ham musiqa kabi ijodiydir, boshqa san'at turlari kabi estetik faoliyatning bir turi hisoblanib ijodiy xarakterga ega. Bundan tashqari, ko'pincha "musiqiy tafakkur" tushunchasi kompozitsion fikrlash bilan eng ijodiy, samarali tur sifatida aniqlanadi, tinglovchilarning tafakkuri esa passiv tip - reproduktiv sifatida namoyon bo'ladi. Biroq, muhim, musiqiy fikrlashning mavzu sohasining xususiyatlarini eslab o'taylik, bu erda ikkita asosiy komponent ajralib turadi - reproduktiv, allaqachon idrok etishga xizmat qiladigan aqliy harakatlar bilan bog'liq mavjud musiqa va samarali, ijodiy, mas'uliyatli yangi musiqa yaratish uchun. Agar ijodkorlik tushunchasi faqat musiqiy matn yaratish bilan cheklanib qolmasa, ijodiy komponentni musiqiy fanning har uchala sub'ektining tafakkuriga kiritish mumkin. Barcha holatlarda dastlabki shartlar boshqacha bo'ladi va fikrlash jarayonining yakuniy maqsadi, lekin ijodiy xarakterning o'zi emas. Bastakor, ijrochi va tinglovchining umumiy fikr obyekti musiqa asaridir. Shu bilan birga, xususiyatlar musiqiy muloqotning har bir ishtirokchisining faoliyati ushbu ob'ektdagi aniq elementlarni tanlash bilan bog'liq. Shunday qilib bastakor tafakkuri uning musiqiy-majoziy g'oyalari asosida musiqiy asarning musiqiy matnini yaratish vazifasiga, ijrochi tafakkuri esa shu matnning ovozli gavdasini yaratish vazifasiga, tinglovchining tafakkuri, musiqa asarining musiqiy matnini yaratishga qaratilgan.

Tafakkur — [inson](#) aqliy faoliyatining yuksak shakli; obyektiv voqelikning [ongda](#) aks etish jarayoni.

Musiqiy tafakkur - Insonning intonatsiyaga hissiy munosabati musiqiy fikrlash jarayonining boshlang'ich nuqtasidir.

Usullar

Musiqiy tafakkurning shakllangan davrlarini XVI-XVII asrlarda Sharqda, xususan Markaziy Osiyoda bo'lib o'tgan urushlar, siyosiy to'qnashuvlar, davlat boshqaruvi uchun qilingan isyonlarning barchasi Amir Temur davlatining inqirozga yuz tutishi, Husayn Boyqaro saroyida Abdurahmon Jomiy (1414-1492) va Alisher

Navoiy (1441-1501), Kamoliddin Behzod (1455-1537) va Husayn Voiz Koshifiy (1440-1505) singari buyuk ijodkor va olimlar qatorida Ustod Sayyid Ahmad G'ijjakiy, Ustod Shohquli G'ijjakiy, Ustod Qulmuhammad Udiy, Ustod Shayx Foniylar nafaqat Xurosonda, balki butun Islom dunyosida nom chiqargan yetuk musiqashunos allomalar ijod qilgan.¹

O'rta asr buyuk mutafakkiri Abu Nasr Forobiy (873-950) - Sharq musiqa ilmining asoschisining fikricha musiqadan olinadigan lazzat musiqiy uyg'unlikning makonda yoyilishidan, pardalarning navbatma-navbat kelishidan deb biladi. Musiqada gap tovushning o'zida emasligini, balki uni qanday chiqarish muhim ekanini aytadi, ya'ni bizda yoqimli yoki yoqimsiz sezgini tovushning o'zi emas, balki uni paydo qilish usuli uyg'otadi. Musiqaning kelib chiqishini esa inson nutqining boyligi bilan bog'laydi: xushomad qilayotganda ovoz pasayadi, mag'rur so'zlayotganda qat'iy jaranglaydi. Musiqa inson kayfiyatiga taqliddir, deydi Abu Nasr Forobiy².

Buyuk mutafakkir va qomusiy olim Abu Abdulloh al-Xorazmiyning "Mafotih al-ulum" asari Yaqin Sharq xalqlari madaniyati va ma'rifati tarixida muhim o'rin tutadi. Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy, Faxriddinor-Roziy kabi turkistonlik mashhur mutafakkirlarning ilmiy asarlarida Allomaning ilmiy-falsafiy merosi yuksak baholangan. Bu esa mutafakkirlarimiz musiqiy tafakkuri turlicha ekanligini ko'rsatadi. Ana shunday mutafakkirlardan biri al-Xorazmiydir. Uning to'liq ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ahmad bin Yusuf al-Xorazmiy bo'lib, yoshligi Xorazmning Xiva, Zamaxshar va Kiyat shaharlarida o'tgan. Al-Xorazmiyning musiqiy ilmiy merosi xorijlik olimlar X.G.Fermer, E.Vidman, V.Myuller tomonidan o'rganilib, "Musiqa haqida" bobi nemis, ingliz va fors tillariga tarjima qilingan. Al-Xorazmiyning "Mafotih al Ulum" entsiklopediyasi "Fil musiqasi" oliy va o'rta maxsus ta'limning o'quv jarayoniga, o'zbek ma'naviy merosi sohasidagi ilmiy izlanishlarga muhim hissa qo'shmoqda³.

"Musiqa til sifatida, his-tuyg'ularni ifodalash va tafakkur sohasi sifatida namoyon bo'ladi", deb yozgan B.V. Asafiyev. Darhaqiqat, "musiqiy tafakkur" tushunchasi falsafiy, estetik, musiqashunoslik, ma'lum darajada psixologik-pedagogik

¹ АШУРОВ БАХТИЁР ШОКИРОВИЧ XVI-XVII АСРЛАРДА МИЛЛИЙ МУСИҚИЙ ТАФАККУР РИВОЖИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАЛҚИНИ (Нажмиддин Кавкабий ва Дарвиш Али Чангий "Рисолаи муסיкий"лари асосида). САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD) ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ Т., 2020.

²Шокиров, Тоҳиржон Нурмаатович АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ МУСИҚА ИЛМИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ // ORIENSS. 2022. №10-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/abu-nasr-forobiyning-musi-a-ilmiga-shgan-issasi>.

³ Durdona Murodova. (2021). Scientific And Theoretical Aspects of Musical Thinking. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 1, 195–198. Retrieved from <https://zienjournals.com/index.php/tjm/article/view/135>

asarlarda keng qo'llaniladi. Ammo uning mohiyati bo'yicha tadqiqotchilar o'rtasida konsensus yo'q, bundan tashqari, "muvofigliklar" mavjud.

Rus musiqashunos kompozitor B.V. Asafiyevning fikricha "Musika o'zini til zabonimiz kabi, his-tuyog'ularni ifodalash sohasi namoyon qiladi, shu bilan birga falsafiy, estetik, musiqashunoslik, qisman psixologik-pedagogik asarlarda keng qo'llaniladi deb ta'kidlaydi⁴.

Rus tadqiqotchi olimi M.Aranovskiy, musiqiy tafakkurni kommunikativning bir turi deb hisoblaydi. Shu bilan birga, u musika asarini kommunikant sifatida talqin qiladi, ya'ni foydalanuvchiga yuborilgan audio xabar misolida. Axborotni uzatish musika tili orqali amalga oshiriladi. Musiqiy til bumusiqiy xabar ded ta'qin qiladi. Boshqa rus olimi V. Medushevskiyning asarlarida asosiy xulosa ochib berilgan musiqiy tafakkurning mohiyati - bu insonning ma'naviy dunyosini shakllantirish, uning his-tuyg'ularini tarbiyalash bilan chaklanmagan xolda, musiqiy tafakkurni aniqlashga yo'l falsafiyning umumiy shakllaridan o'tadi⁵.

Musiqiy tafakkur musiqiy tuyg'u, musiqiy idrokga asoslanadi va tovush, musiqiy va badiiy tasvirlarga tayanadi. Musiqiy tafakkur musika madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish, musika san'ati qonuniyatlari va asarlarini o'rganishning o'ziga xos intellektual jarayonidir. Musiqiy tafakkurning o'ziga xosligi musiqiy qobiliyatlarning rivojlanishiga, shuningdek, inson yashaydigan musiqiy muhit va sharoitlarga bog'liq.

Natijalar

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek musiqiy tafakkurni yosh avlod ongida shakllanib rivojlanishi uchun oltita maslahat.

1. OVOZSIZ
2. HAMDARDLIK
3. SHAXSIYAT
4. BAHO
5. CHAQQONLIK
6. REMIX

Izlanishlarimiz davomida musiqa madaniyati darslarida musiqiy tafakkurni rivojlantirishning asosi bosqichlarini ko'rishimiz mumkin.

⁴ Музыкальное мышление как форма креативной деятельности тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 24.00.01, кандидат философских наук Елистратова, Галина Борисовна. Саранск 2003. ст-3.

⁵ Glebov Anna Alexandrovna MODERN CONCEPTUALIZATION OF THE WAYS OF DEVELOPMENT OF MUSICAL THINKING OF THE STUDENT-MUSICIAN // Кронос. 2022. №10 (72). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modern-conceptualization-of-the-ways-of-development-of-musical-thinking-of-the-student-musician-1> (дата обращения: 25.01.2025).

Musiqi madaniyati darslarining zamonaviy o'quv kontseptsiyasiga ko'ra, qo'shiq kuylashning maqsadi o'quvchi shaxsining to'g'ri va uyg'un rivojlanishi va tarbiyalanishini shakllantirishdan iborat. Bu maqsad qo'shiq jarayonining ma'naviy mazmuni bilan belgilanadi, qiymat-semantikaga qaratilgan atrofda voqelikni va o'zini anglash. Intererizatsiya orqali musiqiy tafakkurni rivojlantirishning uslubiy asosi sifatida I. Gajim taklif qiladi vokal va xor faoliyatining quyidagi usullari: "o'ylangan qo'shiq", bir vaqtning o'zida plastik intonatsiya. aqliy kuzatuv / aqliy "ishlash" (ko'zlar yopiq holda) tovush chizig'i (vox mentis - aqliy ovoz), "meditativ" tinglash, asta-sekin "mute" ga o'tish bilan ohangda g'uvullash / motivlar / ohanglar. kuylash va hokazo. Shunday qilib, ularning har biriga ma'naviy aks ettirish, aytish joizki, avvalgidek ko'pchilik xor rahbarlarining uslubiy madaniyati, jumladan musiqiy tafakkurni shakllantirishda intererizatsiya usulidan foydalanish. Shu nuqtai nazardan, olim M.Kushnir musiqi tafakkurini rivojlantirishga yordam beradigan quyidagi didaktik tamoyillarni belgilab berdi vokal va xor faoliyati jarayonida musiqani intererizatsiya qilish orqali:

- yaxlitlik tamoyili;
- kuchli faoliyat tamoyili;
- ijodkorlik tamoyili;
- aqliy eshitish tamoyili.

Shu bilan birga, ushbu tamoyillar muallifi ta'kidlaganidek, "talabalar jarayonga jalb qilinganda aqliy tinglash, o'qish allaqachon qo'shiq aytishdan oldin boshlanadi". Vokal va xor faoliyati jarayonida bular tamoyillari o'zaro hamkorlikda amalga oshiriladi va amalga oshiriladi.

M. Mixaylov musiqiy tafakkurni rivojlantirish uchun quyidagi shartlarni belgilaydi:

- intonatsiya zaxirasi;
- ichki eshitish zaxirasi.

Bu shartlar, muallifning fikricha, har qanday musiqiy tafakkurga xosdir, ham ijodiy, ijro etish va tinglash".

Muhokama

Mahalliy musiqashunoslar taqdimotchilarning fikriga ko'ra, musiqaning eng xarakterli xususiyati, (B.V.Asafiev, M.G.Aranovskiy, L.A. Mazel, V.V. Medushevskiy, E.V. Nazaykinskiy, Yu.N. Tyulin, Yu.N. Xolopov, V.N. Xolopova va boshqalar), uning intonatsiyasi hisoblanadi. Bu pozitsiya aynan o'ziga xoslikni aniqlaydigan intonatsiya. Musiqiy fikrlash, musiqiy tafakkurning o'ziga xos xususiyatlari Asafiyev tomonidan o'zi kiritgan "musiqiy-intonatsion lug'at" atamasini tahlil qilish jarayonida juda aniq ta'rif berilgan. U bir necha bor ta'kidlaganki, musiqiy intonatsiya lug'atining asosiy xususiyatlari, bir tomondan, son intonatsiya qilingan "jonli intonatsiyalar", "musiqi parchalari" odam baland ovozda yoki o'ziga, boshqa tomondan, bu barcha intonatsiyalarning umumiy funktsional aloqasi, chunki, birinchi

navbatda, musiqachining diqqati musiqadagi munosabatlarni tushunishga, asarning ichki aloqalarini tushunishga va sabablarini tahlil qilishga qaratilgan.

Hulosa o'rnida shuni aytish joiyki, musiqiy tafakkur Sharq mutaffakirlarining ilmiy-ijodiy dunyosida, musiqiy ilmiy risolalarida aks ettirilganini ko'rishimiz mumkin. Musiqiy tafakkurining rivojlanish bosqichlari esa ohang, idro, qobiliyat, sezgi, xotira, ichki va tashqi emotsional holatlarning birlashuvida namoyon bo'lishiga rivojlanganlik darajasini ko'rish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Навоий А. Маҳбуб ул-қулуб. Т., 1970й. 29-б.
2. Бурно М.Е. Терапия таорческим самовыражением. Монография. М.Е.Бурно. –М.: Медицина, 1999. – 364 с.
3. Музыкальная эстетика стран Восток. М., 1967г. С271-272.
4. Зокиржон Орипов. Шарқ манбашунослиги (X-XI асрлар) Т., 2008й. 5-б.
5. Aranovskiy MG, Problems of Musical Thinking. Digest of articles. Publishing house "Music". Moscow. 1974.S. 15-19. (In Russian).
6. Asafiev BV, Musical form as a process. Publishing house "Music". Leningrad. 1971.S. 26-31. (In Russian).
7. Beloborodova VK, Rigina GS, Aliev Yu. B. Musical perception of schoolchildren. Edited by M.A.Rumer. Publishing house "Pedagogy,". Moscow. 1975.S. 112-122. (In Russian).
8. Gajim IF, Music as a great pedagogy. Music and pedagogical education at the turn of the XX and XXI centuries. Materials of the VIII International Conference. Moscow. 2004.S. 9-10. (In Russian).
9. Kushnir MB, Comprehensive methodology for the development of musical thinking. Problems of the development of the system of music education: Sat. tr. no. 87 / GMPI them. Gnesins. Moscow. 1986.S. 3-9. (In Russian).
10. Medushevsky VV, On the patterns and means of artistic influence of music. Publishing house "Music". Moscow. 1976.S. 119-156. (In Russian).